

Василь ІЛЬКОВ

суддя Дніпропетровського
окружного адміністративного суду,
професор кафедри
загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор

Максим ДРОЗДОВ

здобувач вищої освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

АМЕРИКАНСЬКИЙ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИЙ КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМ: ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА

Сучасний розвиток суспільства, формує потребу в людях грамотних, інтелектуальних, ініціативних і творчих, здатних знайти і реалізувати принципово нові підходи для вирішення різноманітних соціально – економічних, культурних завдань, забезпечуючи цим максимальний розвиток потенціалу країни. Проте – цей процес, має бути двостороннім: не лише громадянин повинен дбати про розвиток та процвітання своєї держави, а й держава, яка повинна забезпечувати всі необхідні умови успішного розвитку особистості, в рамках захищеності та забезпечення реалізації та дотримання прав та свобод.

Встановлюється, що конституціоналізм є одним з видів існуючого механізму реалізації державної влади, що обмежується Конституцією держави [2]. Вбачається, що між двома векторами конституціоналізму: американським та європейським існують певні спільні та протилежні риси, що потребують дослідження.

З історичного аналізу випливає, що «Актом про толерантність» від 1689 року, який був започаткований англійським парламентом було покладено основу становлення та формування європейського захисту свободи населення країни. Майже на сто років пізніше, а саме у 1774 році, у Північній Америці континентальний Конгрес Філадельфії затвердив положення, відповідно до якого всі люди є рівними у своїх правах та держава не має права їх відібрати та лишити захисту [1].

Порівнюючи етапи становлення та розвитку можемо зазначити такі аспекти:

1. Європейський конституціоналізм складається з чотирьох взаємопов'язаних та послідовних етапів.

- кінець XVIII сторіччя до закінчення Першої світової війни;
- кінець Першої світової та початок Другої світової війни;
- закінчення Другої світової війни до кінця 80-х років XX століття;
- четвертий від початку 90-х років XX століття до нашого часу.

Останній етап ознаменовано розпадом Радянського союзу, формування незалежних держав та формуванням процесів глобалізації та інтеграції, що є актуальними й у сьогоденні.

2. Американський конституціоналізм на відміну від європейського не має такого чіткого розмежування у часті та поділу на етапи/періоди та уособлює собою політико-правовий механізм забезпечення взаємодії правової держави, громадянського суспільства та громадянина відповідно до приписів Конституції США, передусім конституційно визначених цінностей свободи народу, ринку, приватної власності, підприємництва, гарантій прав людини й громадянина, які детермінують демократичний устрій як різновид правового порядку [2].

Дослідники конституціоналізму сходяться ні думці щодо того, що саме європейський конституціоналізм, на відміну від американського вбачає в якості основного та провідного призначення Конституції, як головного закону держави – обмеження державної влади, встановлення відкритої до населення політики, створення «прозорих» та зрозумілих для усіх верств населення принципів діяльності різноманітних суб'єктів, що складають та втілюють розвиток публічної сфери.

«Спільною точкою» в обох моделях є те, що вони мають певний перелік елементів, що дублюють та не протирічать одне одному. Встановлюється, що до таких складових можливо віднести:

- наявність писаної конституції;
- сформованість та юридично визначені за закріплені в основному законі держави права людини;
- наявність конституційної юрисдикції;
- сформованість незалежних гілок влади;
- незалежна судова система [4].

Вбачається, що писана конституція є характерною та за змістом спільною рисою як американської, так і європейської моделі конституціоналізму. Незважаючи на вищезазначене, кодифікована конституція присутня в обох країнах, концепції їх розвитку різняться.

Так, на думку О. Бориславської загалом в США доволі тривалий період більшість обговорень та дискусій сформовані навколо одного нагального питання: як забезпечити та реалізувати стабільність та непохитність принципів Конституції 1787 року, яка діє й у наш час [1].

На відміну від США, у країнах Європи процес формування Конституції та внесення поправок є доволі динамічним та гнучким (враховуючи динаміку політичних процесів у світі).

Дослідники та науковці, що вивчають процес створення Конституції та її особливості у різних країнах, стверджують, що в американській та європейських моделях конституціоналізму, доцільно порушити питання ідеологій, які лежать в основі цих моделей. Так, на даному етапі існують дві реалізовані на практиці відмінні ідеології конституціоналізму – лібералізм та ліберальна демократія.

Заважаючи на особливості конституційного устрою, країнам із європейською моделлю конституціоналізму, наприклад таким як Франція, притаманна ідеологія ліберальної демократії, головною ідеєю якої є запровадження такого типу урядування, де основоположні права людини і громадянина та вимоги верховенства права обмежують сферу демократичного ухвалення рішень [2].

У свою чергу, американський конституціоналізм відображає ідеологію лібералізму, яка є орієнтованою на права та свободи індивіда як найвищу цінність та максимальне невтручання держави у сферу індивідуальної свободи. Для американського лібералізму притаманне мінімальне втручання держави у сферу свободи людини, що зумовлює зміст основоположних прав у Сполучених Штатах. Прикладом тут виступає широка свобода висловлення, під захист якої потрапляє навіть мова ворожнечі.

Досліджуючи питання, ми можемо зазначити, що спільною рисою для обох моделей є орієнтованість та обрання вектору визначення, структуризації та впорядкування політичного життя, що ґрунтується перш за все на принципі раціоналізму. Зокрема, М. Савчин зауважує, що «...Наслідком даного підходу було поширення серед еліт переконання у тому, що адміністративна ієрархія, план і суворість здатні забезпечити порядок і прогрес. Якщо правління на основі конституції сприймалось у той час як правління мудрості, то правління на основі законів вважалось втіленням раціонального початку» [3].

Для громадського суспільства дуже важливим є забезпечення та захист особистої власності, прав та свобод, які є запорукою гармонійного розвитку особистості. Зважаючи на це необхідно розуміти, що урядовий контроль для усталеного функціонування механізму передбачає наявність рівноваги завдяки наявності конституційної підтримки творчості й спонтанної ініціативи. У цьому сенсі, як вважає О. Бориславська, саме «типова європейська конституція є незамінним обмежувачем будь-якої влади, у тому числі й демократичної» [1].

Отже, можемо дійти висновку, що гарантування свободи, вільного існування ринку, надання необхідних послуг та забезпечення прав людини є основним призначенням конституціоналізму, зокрема європейського. Ключовим елементом на шляху реалізації принципів є «свобода» особистості, як певна детермінанта формування та реалізації людських бажань і прагнень, передумовою загального розвитку, який матеріалізується не лише у парламентських стінах. В межах розвитку глобалізації та інтеграції, інтелектуальний та творчий розвиток спільноти потребує певних гарантій, зокрема: економічної, політичної, соціальної свободи індивідів, як запоруки автономного статусу громадянського суспільства.

1. Бориславська О. М. Конституційна юрисдикція в умовах європейської моделі конституціоналізму. *Право України*. 2018. № 4. С. 93–107.

2. Речицький В. Конституціоналізм. Коротка версія: (читанка з конституціоналізму для зацікавлених). Харків: Права людини, 2014. 262 с.

3. Савчин М. В. Конституціоналізм і природа конституції: монографія. Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2009. 372 с.

4. Шаповал В. М. Основи конституціоналізму (нариси з історії, теорії і практики): До 25-річчя Конституції України. Центр політико-правових реформ. Київ: Мишалов Д. В., 2021. 116 с.